

DOI: 10.32999/ksu2307-8030/2019-33-7

УДК 338.23:336.25:330.567.25(477)

Почерніна Н.В.

*кандидат економічних наук, доцент кафедри економіки
Таврійського державного агротехнологічного університету*

ПОЛІТИКА ДОХОДІВ ЯК ЗАСІБ МОБІЛІЗАЦІЇ ЗАОЩАДЖЕНЬ НА МАКРОРІВНІ

У статті проаналізовано зв'язок між приростом фінансових активів домогосподарств України та факторними доходами за період 2005-2017 років на основі розрахунку емпіричного кореляційного відношення. Оцінено вплив факторних доходів та податків на динаміку заощаджень домогосподарств. Розрахунок здійснювався на основі аналітичного групування даних за такими факторними ознаками як середньомісячна заробітна плата на одного штатного працівника, прибуток та змішаний дохід на одну особу, доходи від власності на одну особу та соціальні допомоги та інші одержані поточні трансферти на одну особу. Сформовано «дерево цілей» політики доходів щодо мобілізації заощаджень населення України.

Ключові слова: заощадження, домогосподарства, політика доходів, нелінійна кореляція, факторні доходи.

Почерніна Н.В. ПОЛИТИКА ДОХОДОВ КАК СРЕДСТВО МОБИЛИЗАЦИИ СБЕРЕЖЕНИЙ НА МАКРОУРОВНЕ

В статье проанализирована связь между приростом финансовых активов домохозяйств Украины и факторными доходами за период 2005-2017 годов на основе расчета эмпирического корреляционного отношения. Оценено влияние факторных доходов и налогов на динамику сбережений домохозяйств. Расчет осуществлялся на основе аналитического группировки данных по таким факторным признакам как среднемесячная заработная плата на одного штатного работника, прибыль и смешанный доход, доходы от собственности, социальная помощь и другие полученные текущие трансферты на одного человека. Сформировано «дерево целей» политики доходов по мобилизации сбережений населения Украины.

Ключевые слова: сбережения, домохозяйства, политика доходов, нелинейная корреляция, факторные доходи.

Pochernina Natalia. INCOME POLICY AS A MEAN OF MOBILIZING SAVINGS AT THE MACRO LEVEL

Household savings along with savings of other macroeconomic actors play the role of an internal financial source for the investment process. And modern Ukraine has a great need for investment. Ukraine must protect its economic sovereignty and strengthen its competitive position on the world market in a context of modern globalization. The financial basis of domestic investment is national savings. Among them, a significant role is played by household savings. Therefore, the analysis of the impact of various directions of macroeconomic policy on saving behaviour of the population is relevant. Statistics distinguish in the structure of savings the growth of households' financial assets and the accumulation of nonfinancial assets. The macroeconomic policy of savings has its own characteristics in different countries and uses different means and tools. In the article, the relation between the growth of financial assets of Ukrainian households and factor incomes has been analysed for 2005-2017 using the nonlinear correlation method. The influence of factor incomes and taxes on the dynamics of household savings is estimated. The calculation was carried out on the basis of the analytical grouping of data according to such factor features as the average monthly wage per full-time employee, entrepreneurial profit and mixed income per capita, property income dividends per capita and the received social assistance and other current transfers per capita. The obtained results made it possible to compare the power of the various means and instruments of income policy on financial household savings. The incomes policy's "Target tree" was formed for mobilizing the savings of the population of Ukraine. The strategic, main, tactical and intermediate objectives of the income policy have been defined. This hierarchy of objectives will allow for the cumulative effect of macroeconomic policy in the context of mobilizing unorganized savings of the population.

Keywords: savings, households, income policy, nonlinear correlation, factor incomes.

Постановка проблеми. Практика господарювання в умовах глобалізованої економіки виводить на перший план питання пошуку внутрішніх ресурсів, використання яких має забезпечувати економічний суверенітет країні та сприяти зміцненню її позицій на світовому ринку. Для фінансового сектору таким внутрішнім ресурсом виступають приватні заощадження, серед яких значна роль належить заощадженням домогосподарств. Політика держави щодо мобілізації заощаджень населення переслідує передусім мету активізації інвестиційного процесу, що для сучасного стану України є життєво важливим.

Відтак, розгляд різних аспектів державного впливу на динаміку заощаджень населення залишається актуальним і доцільним. Одним із вагомих елементів державного регулювання заощаджень домогосподарств є політика доходів.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Політика доходів перебувала в центрі уваги багатьох вітчизняних та іноземних вчених, зокрема Дутчак А. [2], Богданової Т., Збрицької Т., Іванової Л. [3], Лібанової Е., Цимбала О.[5], Семенченко А.[8], Ауербаха А., Карда Д., Куїглі Дж. [10], Малінво Е. [12]. Пріоритет у цих дослідженнях віддавався питанням

впливу політики доходів на динаміку цін, споживчого попиту населення, нерівномірність розподілу доходів та рівень бідності. У даній статті увага зосереджується на впливі політики доходів на динаміку заощаджень населення. Поведінка домогосподарств щодо заощаджень та умови, що її формують, розглядались у роботах Зайця В. [4], Носової Є. [6], Примостки Л., Шевалдіної В. [7], Ціщик Р., Котис Н. [9], Даунера І. [11], Окпе І. [13], Пеннера Р. [14] та багатьох інших.

Мета дослідження: аналіз впливу дії окремих інструментів макроекономічної політики доходів на приріст фінансових активів домогосподарств за допомогою економетричних методів. Об'єктом дослідження є динаміка фінансових заощаджень населення України. Предметом дослідження є оцінка результативності політики доходів як засобу мобілізації заощаджень домогосподарств за період 2005-2017 років.

Виклад матеріалу дослідження та його основні результати. Перетворення заощаджень домогосподарств в інвестиційний ресурс визнається пріоритетним завданням макроекономічної політики. Для України це питання набуває безпекового значення з урахуванням нарощування навантаження на економіку зовнішніх боргових зобов'язань. Так, Примостка Л. та Шевалдіна В. вважають, що «головну роль у фінансуванні різноманітних проектів мають відігравати внутрішні джерела інвестиційних ресурсів, до яких належать і заощадження населення» [7, с. 38]. Однак, як підкреслюють Ціщик Р. та Котис Н., динаміка заощаджень не завжди відповідає динаміці накопичених інвестицій [9, с. 35]. Тому для України є необхідним формування надійної системи захисту домогосподарств, передусім, за баченням Зайця В., інституціонального захисту [4, с. 126]. Інституціональний захист заощаджень має забезпечуватись, з одного боку, фінансовими посередниками, а з іншого боку, системністю макроекономічної політики [10; 12; 13]. Поєднання цих двох підходів має активізувати включення вільних грошових коштів населення у систему фінансового кругообігу. В першу чергу це стосується, за твердженням Носової Є., неорганізованих заощаджень [6, с. 74], які є результатом реалізації потреби населення у зберіганні багатства на протязі певного періоду. На думку Даунера Гардіол І., навіть найбільшні домогосподарства намагаються заощаджувати, щоб подолати складні періоди [11, с. 1]. Отже, мобілізація цих заощаджень зале-

жить від ефективності різних напрямів макроекономічної політики, у тому числі й політики доходів [2; 3; 8]. Ефект державного впливу має кількісно проявлятися у нарощуванні обсягів заощаджень домогосподарств та у збільшенні їх питомої ваги у структурі національних заощаджень країни. Однак, реальна ситуація в Україні за період 2005-2017 років демонструє інші результати (Рис. 1), які можуть служити підтвердженням низької ефективності політики мобілізації коштів населення.

Рисунок 1 демонструє значні коливання в прирості фінансових активів домогосподарств з 2005 по 2016 рік, а у 2017 році ці активи скоротились, що відповідає від'ємному значенню показника на рівні 11512 млн. грн. Нагромадження нефінансових активів мало позитивну динаміку протягом 2005-2010 рр. та 2013-2014 рр., натомість періоди 2011-2012 рр. та 2015-2017 рр. характеризувалися зменшенням обсягу цих активів. Така циклічність заощаджень ставить багато питань щодо результативності державного регулювання. Однак, ми поділяємо точку зору Р. Пеннера, який зауважив, що «невизначеність щодо результатів не повинна перешкоджати економістам робити рекомендації щодо політики» [14, с. 123]. У зв'язку з цим, в межах обраної теми дослідження виникає потреба кількісної оцінки результативності інструментів макроекономічної політики доходів. Передумовою такої оцінки є виявлення характеру зв'язку між обсягом заощаджень домогосподарств у формі приросту фінансових активів та окремими доходними факторами, зокрема заробітної плати, прибутку та змішаного доходу, соціальних трансфертів, доходів від власності та податків. Вихідні дані для обрахунку наведені у таблиці 1. Базовим методом дослідження обрано метод кореляції.

Початковим етапом аналізу є якісна оцінка кореляційних зв'язків за допомогою діаграми розсіювання (рис. 2). Наведені на рис. 2 діаграми свідчать про нелінійний характер зв'язку між факторною ознакою (x) та приростом фінансових активів на душу населення (y), що дає підстави для розрахунку кількісної міри нелінійності – емпіричного кореляційного відношення. Передумовою обрахунку є аналітичне групування. Оскільки в основі групування покладено кількісну ознаку, то кількість груп (інтервалів) визначалось за формулою Стерджесса:

$$n = 1 + 3.322 \ln N \quad (1)$$

де n – кількість груп

N – кількість одиниць сукупності

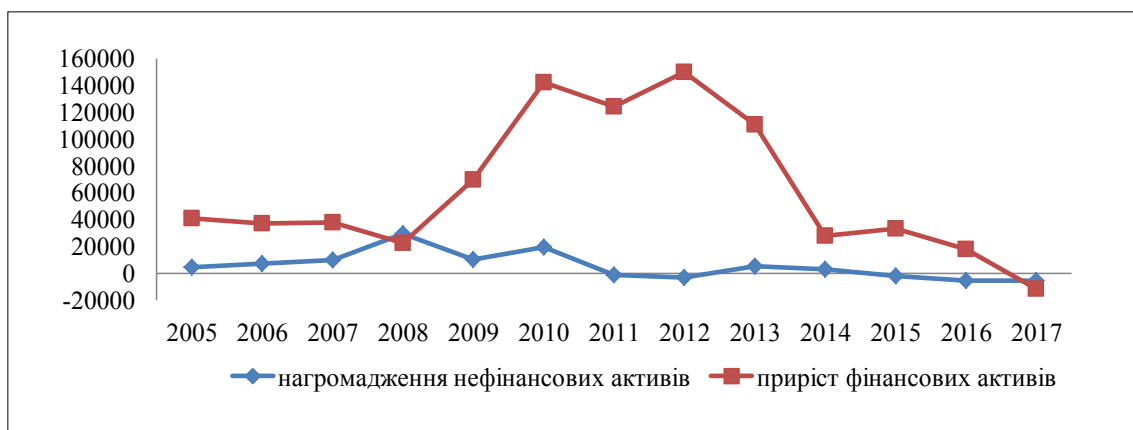

Рис. 1 Обсяг заощаджень домогосподарств за структурними складовими, млн. грн.

Джерело: побудовано автором на основі даних рахунків СНР [1]

Ширина інтервалу в групі розраховувалась за формулою:

$$h = \frac{X_{max} - X_{min}}{n} \quad (2)$$

де X_{max} , X_{min} – найбільше та найменше значення факторної ознаки.

Елементи аналітичного групування за факторними ознаками та розрахунок часткових дисперсій наведені у таблиці 2.

Обрахунок внутрішньогрупової (часткової) дисперсії здійснювався за формулою:

$$\sigma_j^2 = \frac{\sum (y_i - \bar{y}_j)^2}{n_j} \quad (3)$$

де y_i – значення результативної ознаки ряду;

\bar{y}_j – середнє значення результативної ознаки по групі j ;

n_j – кількість значень у групі

Міжгрупова дисперсія розрахована за формулою:

$$\delta^2 = \frac{\sum (\bar{y}_j - \bar{y})^2 \cdot n_j}{N} \quad (4)$$

Загальна дисперсія є сумою середньої з часткових дисперсій та міжгрупової дисперсії:

$$\sigma^2 = \sigma_j^2 + \delta^2 \quad (5)$$

Кореляційне відношення відображає відносну ступінь варіювання (дисперсії) групових середніх (y) і виводиться за формулою:

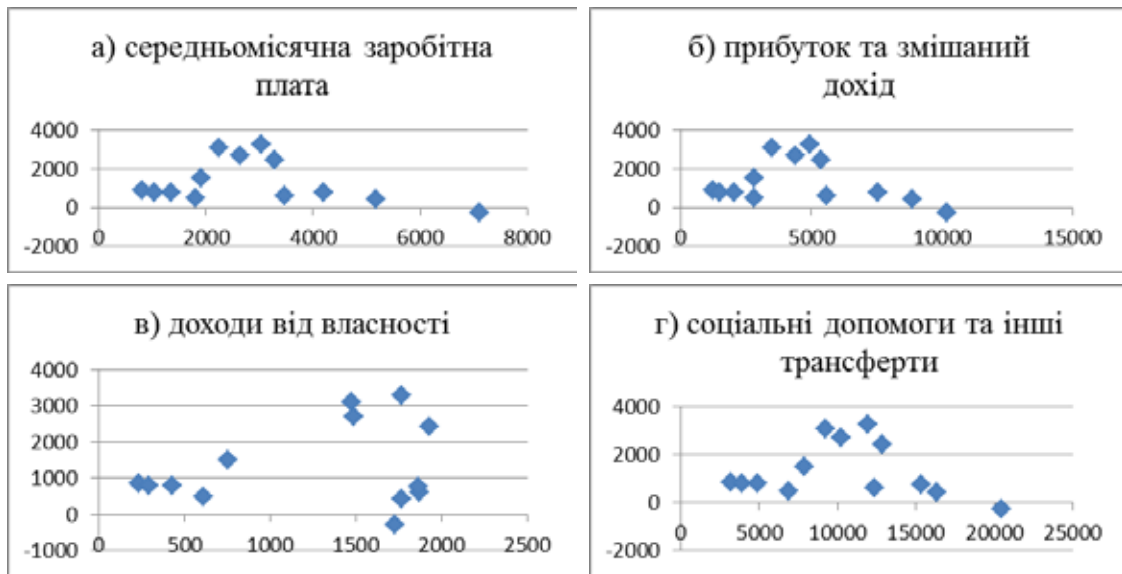

Рис. 2. Зв'язок між приростом фінансових активів домогосподарств та окремими факторними доходами, грн. на одну особу

Джерело: побудовано автором

Таблиця 1

Чинники приросту фінансових активів домогосподарств України (на одну особу, грн.)

№ ряду	Рік	Приріст фінансових активів	Середньо-місячна заробітна плата ²	Прибуток та змішаний дохід	Доходи від власності	Соціальні допомоги та інші одержані поточні трансферти	Поточні податки на доходи, майно та інші сплачені поточні трансферти
1	2005	871,54	806	1235,258	234,1753	3200,177	538,5059
2	2006	789,35	1041	1474,253	295,2299	3918,642	720,2928
3	2007	811,22	1351	2040,966	430,4331	4910,17	1051,6
4	2008	485,11	1806	2827,938	613,1198	6893,781	1457,885
5	2009	1514,49	1906	2812,084	751,0015	7900,794	1453,134
6	2010	3095,73	2239	3481,609	1476,32	9219,187	1571,94
7	2011	2714,85	2633	4373,884	1485,5	10253,41	1833,414
8	2012	3292,18	3026	4928,82	1769,944	11894,32	2130,577
9	2013	2434,26	3282	5349,104	1930,76	12872,44	2356,483
10	2014№	613,48	3480	5598,239	1873,674	12378,86	3208,189
11	2015№	773,13	4195	7535,786	1864,344	15348,14	3591,65
12	2016№	422,63	5183	8844,912	1764,525	16354,81	4277,638
13	2017	-270,5	7104	10189,71	1730,722	20462	5627,441

¹ Без урахування тимчасово окупованої території Автономної Республіки Крим, м. Севастополя та частини тимчасово окупованих територій у Донецькій та Луганській областях.

² У розрахунку на одного штатного працівника

Джерело: складно автором на основі даних «Доходи і витрати населення» [1] та власних розрахунків

Таблиця 2

Аналітичного групування за факторними ознаками

Групи	№	Кіл-ть, n _j	ΣX	$\bar{x}_j = \Sigma X_j / n_j$	ΣY	$\bar{y}_j = \Sigma Y_j / n_j$	σ _j ²
Середньомісячна заробітна плата у розрахунку на одного штатного працівника, грн.							
806 – 2066	1,2,3,4,5	5	6910	1382	4471.71	894.34	114101,38
2066 – 3326	6,7,8,9	4	11180	2795	11537.02	2884.26	110579,51
3326 – 4586	10,11	2	7675	3837.5	1386.61	693.31	6372,03
4586 – 5846	12	1	5183	5183	422.63	422.63	0
5846 – 7106	13	1	7104	7104	-270.5	-270.5	0
Разом		13	38052		17547.47		
Середнє						1349,81	78889,92
Прибуток та змішаний дохід у розрахунку на 1 особу, грн.							
1235 – 3027	1,2,3,5,4	5	10390.5	2078.1	4471.71	894.34	114101,38
3027 – 4818	6,7	2	7855.495	3927.75	5810.58	2905.29	36267,39
4818-6609	8,9,10	3	15876.17	5292.05	6339.92	2113.31	1247411,14
6609-8400	11	1	7535.79	7535.79	773.13	773.13	0
8400 – 10191	12,13	2	19034.62	9517.31	152.13	76.07	120107,3
Разом		13	60692.56		17547.47		
Середнє						1349,81	355806,9
Доходи від власності на 1 особу, грн.							
234- 574	1,2,3	3	959.84	319.95	2472.11	824.04	1208
574- 913	4,5	2	1364.124	682.06	1999.6	999.8	264905,8
913-1252							
1252- 1591	6,7	2	2961.82	1480.91	5810.58	2905.29	36267,39
1591-1930	13,2,8,11,10,9	6	10933.97	1822.33	7265.18	1210.86	1532134,15
Разом		13	16219.75		17547.47		
Середнє						1349,81	753751,94
Соціальні допомоги та інші одержані поточні трансферти на 1 особу, грн.							
3200 – 6653	1,2,3	3	12028.99	4009.66	2472.11	824.04	1208
6653 – 10105	4,5,6	3	24013.76	8004.59	5095.33	1698.44	1152808,88
10105 – 13557	7,8,10,9	4	47399.03	11849.76	9054.77	2263.69	1003406,05
13557 – 17009	11,12	2	31702.95	15851.48	1195.76	597.88	30712,56
17009 – 20461	13	1	20462.0	20462	-270.5	-270.5	0
Разом		13	135606.7		17547.47		
Середнє						1349,81	579776,92
Поточні податки на доходи, майно та інші сплачені поточні трансферти на 1 особу, грн.							
538- 1557	1,2,3,5,4	5	5221.42	1044.28	4471.71	894.34	114101,38
1557- 2575	6,7,8,9	4	7892.41	1973.1	11537.02	2884.26	110579,51
2575-3593	10,11	2	6799.84	3399.92	1386.61	693.31	6372,03
3593-4611	12	1	4277.64	4277.64	422.63	422.63	0
4611- 5629	13	1	5627.44	5627.44	-270.5	-270.5	0
Разом		13	29818.75		17547.47		
Середнє						1349,81	78889,92

Джерело: складено і розраховано автором

$$\eta = \sqrt{\frac{\delta^2}{\sigma^2}} \quad (6)$$

Узагальнені результати розрахунку емпіричного кореляційного відношення представлені у таблиці 3.

Оцінка статистичної значимості сили зв'язку здійснювалось за рахунок порівняння спостереженого значення критерію $t_{\text{сп}}$, розрахованого за формулою (7) та $t_{\text{крит}}$, знайденого по таблиці критичних точок розподілу Ст'юдента за заданим рівнем значимості $\alpha = 0,05$ та числу степенів свободи $k = N - 2$.

$$t_{\text{сп}} = \eta \frac{\sqrt{N-2}}{\sqrt{1-\eta^2}} \quad (7)$$

Оцінка сили впливу фактора на результат проводилась через порівняння розрахункового значення F-критерію Фішера за формулою (8) та критичного значення за допомогою таблиці критичних точок

розподілу Фішера-Снедекора за рівнем значимості та числу степенів свободи ($n-1$; $N-n$)

$$F = \frac{\delta^2}{\sigma^2} \cdot \frac{N-n}{n-1} \quad (8)$$

Отримані результати дали можливість порівняти дієвість різних засобів та інструментів політики доходів щодо впливу на динаміку фінансових активів домогосподарств. На основі цих даних автором було сформовано «дерево цілей» політики доходів щодо мобілізації заощаджень домогосподарств в Україні (рис. 3).

Основною метою сучасної політики доходів в Україні має бути її якісне «перезавантаження», під яким ми розуміємо зміну підходів до її формування та реалізації. Ми підтримуємо позицію Лібанової Е. та Цимбал О. щодо необхідності переосмислення ролі політики доходів з метою отримання кумулятивного ефекту для

суспільства в цілому, не погіршуючи при цьому становище жодного з господарюючих суб'єктів [5]. На наш погляд, реалізація цієї стратегічної мети можлива через досягнення таких цілей як надання політиці доходів системного характеру та детального обґрунтування. Системність політики полягає у її узгодженості з іншими напрямками макроекономічного регулювання, такими як антиінфляційна, податкова, процентна, валютна, фондова, соціальна політика, політика зайнятості тощо. Обґрунтованість політики передбачає залучення до її розробки та реалізації широкого кола стейкхолдерів, що можливе за рахунок широкого громадського обговорення та створення передумов для активізації приватних ініціатив.

Приймаючи до уваги результати оцінки впливу факторних доходів на фінансові заощадження домогосподарств ми вважаємо за доцільне виокремити такі тактичні цілі для політики доходів як стимулювання активних доходів (заробітної плати, підприємницького прибутку та змішаного доходу), підвищення фінансової грамотності населення, а також інституційний захист заощадження (передусім для мобілізації доходів домогосподарств від власності). Ці тактичні цілі можуть бути досягнуті за рахунок реалізації набору проміжних цілей, зазначених на рисунку 3.

Висновки. За період 2005-2017 років заощадження домогосподарств України демонстрували значні коливання обсягів у вартісному вимірі, при чому більша волатильність була притаманна приросту фінансових активів у порівнянні з нагромадженням нефінансових активів. Проведене дослідження

виявило, що динаміка фінансових активів домогосподарств України суттєво залежала від зміни поточних податків, середньомісячної заробітної плати та підприємницького прибутку. При цьому вплив доходів від власності на заощадження населення виявився не суттєвим, як і вплив соціальних трансфертів. У зв'язку з цим, сформоване «дерево цілей» політики доходів орієнтоване на підвищення її ефективності за рахунок синхронізації з іншими напрямками макроекономічної політики, передусім політики зайнятості, бюджетної децентралізації, структурної, податкової та фондової політики.

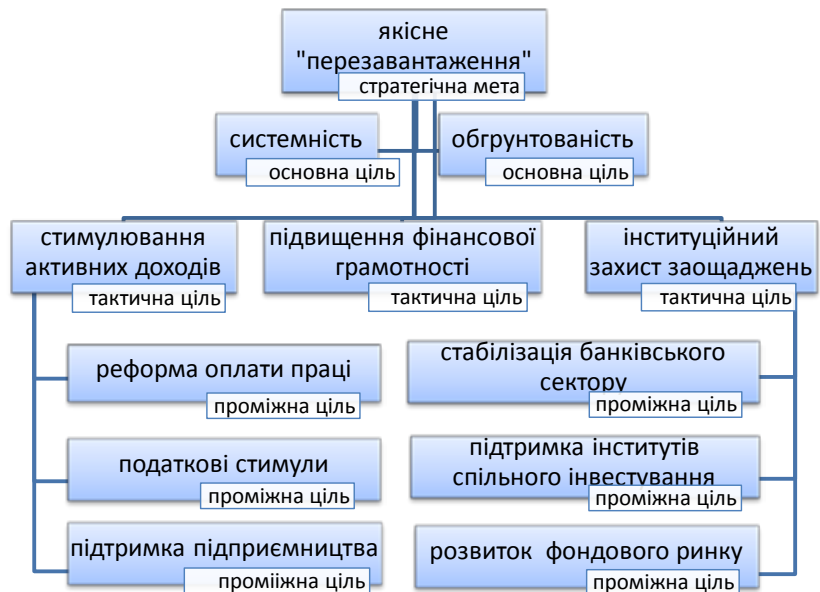

Рис. 3. «Дерево цілей» політики доходів щодо мобілізації заощаджень домогосподарств в Україні

Таблиця 3

Оцінка впливу факторних доходів та податків на динаміку приросту фінансових активів домогосподарств

Факторні ознаки	Середньо-місячна заробітна плата у розрахунку на одного штатного працівника	Прибуток та змішаний дохід у розрахунку на 1 особу	Доходи від власності на 1 особу	Соціальні допомоги та інші одержані поточні трансферти на 1 особу	Поточні податки на доходи, майно та інші сплачені поточні трансферти на 1 особу
Середня з часткових дисперсій, σ_j^2	78889,92	355806,9	753751,94	579776,92	78889,92
Міжгрупова дисперсія, δ^2	1138646,63	861729,65	463784,609	637759,63	1138646,63
Загальна дисперсія σ^2	1217536,55				
Кореляційне відношення, η	0,967	0,841	0,617	0,724	0,967
Оцінка зв'язку за шкалою Чеддока	дуже тісний	тісний	помітний	тісний	дуже тісний
Статистична значимість коефіцієнта кореляції:	значимий	значимий	значимий	значимий	значимий
$t_{\text{сп}}$	12,6	5,16	2,6	3,48	12,6
$t_{\text{крит}}$	2,201				
Оцінка впливу фактора на результат за критерієм Фішера:	суттєвий	суттєвий	не суттєвий	не суттєвий	суттєвий
F	28,867	4,844	1,231	2,2	28,867
$F_{\text{кр}}$	3,84	3,84	3,84	3,84	3,84
Коефіцієнт детермінації η^2	0,94	0,71	0,38	0,52	0,94

БІБЛІОГРАФІЧНИЙ СПИСОК:

1. Державна служба статистики України : веб-сайт. URL: <http://www.ukrstat.gov.ua/> (дата звернення: 05.01.2019).
2. Дутчак А.В. Державна політика регулювання доходів в Україні в умовах кризи. *Science and Education a New Dimension. Humanities and Social Sciences*. 2015. Vol. III(8). Issue 52. P. 68–71.
3. Економіко-інституціональні засади удосконалення політики формування доходів населення: монографія / Т.І. Богданова, Т.П. Збрицька, Л.В. Іванова; за ред. Ю.М. Кулікова. Одеса, 2017. 357 с.
4. Заяць В.С. Заощадження домогосподарств України: аспекти інституційного захисту. *Демографія та соціальна економіка*. 2017. № 3(31). С. 124–134. DOI: <https://doi.org/10.15407/dse2017.03.124> (дата звернення: 05.01.2019).
5. Лібанова Е.М., Цимбал О.І. Доцентровий зміст політики доходів. *Дзеркало тижня*. 2017. № 30–31 (19 серпня – 1 вересня). URL: https://dt.ua/internal/docentroviiy-zmist-politiki-dohodiv-251689_.html (дата звернення: 05.01.2019).
6. Носова Є.А. Заощадження домогосподарств як джерело інвестиційних ресурсів в Україні. *Вісник Київського національного університету імені Тараса Шевченка*. 2015. № 2(167). С. 73–80. DOI: dx.doi.org/10.17721/1728-2667.2015/167-2/12 (дата звернення: 05.01.2019).
7. Примостка Л.О., Шевалдіна В.Г. Заощадження населення України: формування та залучення в банки: монографія. Київ: КНЕУ, 2014. 234 с. URL: <http://ir.kneu.edu.ua/handle/2010/8367> (дата звернення: 05.01.2019).
8. Семенченко А.В. Удосконалення механізму державного регулювання доходів населення. *Бізнес Інформ*. 2016. № 5. С. 51–56.
9. Ціцик Р.В., Котис Н.В. Аналіз заощаджень сектору домашніх господарств з метою створення ефективного механізму їх трансформації в інвестиційні ресурси. *Науковий вісник Херсонського державного університету. Серія «Економічні науки»*. 2015. Вип. 11. Ч. 4. С. 34–38.
10. Public Policy and the Income Distribution / A. Auerbach, D. Card, J. Quigley (eds.). New York : Russell Sage Foundation, 2006. 424 p. URL: <http://www.jstor.org/stable/10.7758/9781610440202> (дата звернення: 05.01.2019).
11. Dauner I. Mobilizing Savings. Key Issues and Good Practices in Savings Promotion. Berne : SDC Publication, 2004. URL: <https://www.sfviet.swiss/node/5896> (дата звернення: 05.01.2019).
12. Malinvaud E. The Macroeconomic Tradeoffs of Price and Income Policies. *The Scandinavian Journal of Economics*. 1990. Vol. 92. № 2 : Unemployment-Inflation Tradeoffs in Europe. P. 331–343. DOI: [10.2307/3440037](https://doi.org/10.2307/3440037) (дата звернення: 05.01.2019).
13. Okpe I.J. Savings Mobilization in Nigeria: a Re-Assessment of Financial Repression Hypothesis. *International Journal of Innovative Research in Social Sciences and Strategic Management Techniques*. 2018. Vol. 5. № 1. P. 1–14. URL: <http://www.internationalpolicybrief.org/images/2018/MARCH/IJIRSSMT/ARTICLE1.pdf> (дата звернення: 05.01.2019).
14. Penner R.G. Macroeconomic Policy and Domestic Saving. URL: <https://www.bostonfed.org/-/media/Documents/conference/25/conf25d.pdf> (дата звернення: 05.01.2019).